

שיר חתונה לישראל פנקס

דן לוי

שיר חתונה נקרא כמעט בקצב ריצה, ומתוך נסיון גואש להדביק בנשימה אחת את שני המשפטים הארוכים מאוד שהשיר בנוי מהם. לא רק שאין בשיר נקודות עצירה רשמיות, אלא שחלוקת שורותיו, שלפעמים שוברת זוגות מילים הבאות בסמיכות, והחזרה המרובה על הצליל אים (ימים וילילים במקום ימים וילילות!) מעניקים לו תאוצת-יתר. נדמה שהקורא מולעט בכוונה כוללים וצלילים, במקביל לפיטוט הידידים בשיר "עוד נוחם, לאים ומלאים", התהלוכה הגדולה של יינות ובשרים, ידידים ובגדים, מסווה את המנה העיקרית של השיר.

פנקס פרסם עד כה שלוש פואמות ("הארמון", "הגוף מחביא ילדים", "אל קו המשה"), אולם אפשר לראות בשירים רבים אחרים שלו פרקים מפוזרים של פואמות שלא כונסו, צורת הפואמה מאפשרת עיסוק רחב ורב-צדדי בנושא המרכזי של השיר. לפיכך (לפחות אצל פנקס) הנושא המרכזי גלוי, והמאמץ העיקרי של הקורא מופנה להבנת אופן הצגתו יותר מאשר להזיזו בתוך השיר. הסוואת המנה העיקרית בשיר (הנושא המרכזי שלו) שדיברתי עליה, מדומה איפוא מעיקרה, אם נקרא כמה שירים נוספים המציגים נקודות ראייה שונות של אותם נושאים הנחבאים ב"שיר חתונה". עם זאת אנסה במאמר זה לחשוף את פרטי הנושאים והצגתם מתוך "שיר חתונה" לבדו. דרך זו, על אף סירבול מסויים שכרוך בה, נראית לי מרתקת יותר ותואמת יותר לדרך כתיבתו המקורית של השיר.

חתונה, בלי להתחייב להגדרה מדויקת, מהווה — במימושה האידיאלי — השלמה טקסית וסמלית לקשר רגשי עמוק בין גבר לאשה, ולייחוד בני הזוג מכל המסובים. האם ההגדרה הזאת מתממשת בשירו של פנקס? הפסוק "מכולם תפרח אז אשתי, הטובה ונאה / בנשים," כאילו מרומם את האשה מן החוגגים האחרים ואף מציג אותה כבעלת התכונות המעולות ביותר בקרב הנשים, אך משונה שהיא, מרכזו השיר כביכול, מוזכרת רק בארבע מילים, וכמעט בסופו. לעומת זאת בולטים בשיר הידידים ומאמצי החתן להרשים ולהעסיק את חושיהם במידה המקסימלית. הוא מאכיל ומשקה אותם עד להתפקע, הוא תופס את ראייתם בריקוד פראי וממושך

שיר חתונה

השיר מתחיל עם כל הידידים, ויש להאכל עשרות
קשים, יין בורסקי ואלנס, רחוק-דיאנו וגריסקא, שארסקן דה פולמנט ולאמאר, פנקסראל
לכן זה-לה-עלם, שאמו גא-גריין, אשאו, שאמברטאן
ורשבורג, יין פלרם ליל, ריבוא פוה-אמר-נה נקבשם
וקריאים, צלילים וקריים
וקלאים, אקום אבוסים ופופים, יקום
דער-תארה וקופה דרם,
אקסס דידי עד נוחם, לאים וקלאים בנקודות
נחמדים, לשנים תפקה ענה בעמים
פסחים, פיגם ונקלה תחנה כי יונקר, כשקלים רגים אנקר לשינים כל אקום נשים חלילים
היטב לשקש את קולי כפמים
הקטנטנים, נשאים רחידים, קלטים
תקבים, ילכנים עפדי הידידים ולקום הסוב במוב
שיריים, שנה לא תמא לה אקום כל שיחים
נשיגם, ישבו וישאו ולאכילו רחמי מתפקעים, מלום לא די לקום בחיים
קריאים אני רוצה לך את כל הידידים, לטישים פלסקה ופרסות, ויש נקודות חתונות
מתקורים, הנכילים מלכנים נחמדים, בכשלים כגרים חתונות,
לשנה האכל תשקט עשרות ימים, נשעה כמפוח הדדים, נקרא נקרים
וקריים, שררים ומכים וכרעים, די-אקום וחסות מר-נה חתונות
נפלא פירתי כצפוני נהנה למדום הרבה חלילים, די עשיתי עד פתן ערבים
אצבכים, פקלים חתונות אף אשתי, תהווה תמא
פושים, נשכ לשלוח כשחתונתן נצע
דו-פנה כל הידידים
הסובים: השמים, הנכונות, הנפכים, הקנים.

שהוא מרקד לפניהם. גם חוש השמע וחוש הריח אינם יוצאים נפסדים: "היטב ישמעו את קולי בבתים / הסמוכים", "בבשמים כבדים נחנקים". אין לנו אף רמז אחד בתיאור המפורט הזה לכך שתכלית ההילולה הגדולה היא להרשים את הכלה או לפאר את התקשורות הגבר והאשה. הזכרת האשה נראית יותר כנסיון נוסף לנסיגות הרבים, אמצעי חזותי נוסף (האשה בתפקיד המארחת הזוהרת), לפטם בו את הידידים. גם בחירת המלה "אשתי" ולא "כלתי" או "אהובתי", מרמזת (אם כי הרמז אינו מחייב) שלא חתונה עם אשה היא נושא שיר זה.

מתוך רצון טוב, לא להשאיר את "שיר חתונה" בלי כלה, מתחייב המצב האכסורדי למדי של שיר המתחתן עם כל ידידיו. בפתחת השיר משתמש הדובר בגוף ראשון: "כשאתחתן, אשב לשולחן עם כל הידידים" ובסופו הוא חלק בלתי גפרד מן הידידים: "נשב לשולחן כשאתחתן ונגע / זה בזה כל הידידים". אין שום נסיון להבחין בין הידידים, ותכונותיהם אינן משמשות נקודות-ציון. כולם נהגים כאיש אחד והיחס אליהם זהה: "נשואים ויחידים, עלמים / וקנים", "כל הידידים / הטובים: השמנים, הגבוהים, הנמוכים, הרזים". מתוך אירוניה זוכה האשה למעמד של ידיד מועדף. היא פורחת משום שהיא הטובה והנאה בנשים, מעין הודאה ביתרונה הכמותי אך לא ביתרונה האיכותי על האחרים. החתונה היא איפוא היטמעות מוחלטת של הדובר

בתוך הידידים, והשימוש במונח "ידיד" אירוני מיסודו. ידיד הוא אדם הקרוב אליך יותר מאחרים בגלל יכולתך לקשור עמו קשר מיוחד, לחבב בו תכונות מסוימות המאפיינות רק אותו. כאן, כאמור, לא מוזכרת אפילו תכונה אחת כזאת, כידיד יכול להיחשב גם מי שהגיע לחתונה באקראי, כלומר כל אדם.

תוך-כדי זרימת השיר מופיעות בו שתי נקודות-ויתור, מהותיות וחשובות ביותר להבנת תוכנו. הראשונה: "כלם לא די להם בחיים / פרטיים?" הידידים גדרשים לוותר על חייהם הפרטיים, רעיון המשלים את הופעתם בשיר כגוף אחד. בנקודה השניה הויתור הוא של הדובר בשיר: "די עשיתי עד כאן שירים / עצובים".

כדי לבחון את שתי הנקודות הללו כדאי לחזור לרגע אל המבנה המיוחד של שיר זה ולהצביע על אפשרויות הבנת התוכן שמעניקים לנו אמצעיו התחביריים. השיר מורכב, כאמור, משני משפטים מורכבים ארוכים מאוד. כל משפט מתחלק למשפטים קטנים יותר המובדלים זה מזה בפסיקים. על-ידי מיקום נכון של משפטים אלה הימנעות משימוש באותיות קישור (כמו וו החיבור) מתקבלת רבגוניות של דרכי קריאה, שכל אחת מהן מכוננת אל רובד רעיוני אחר. אפשרויות הקריאה וההבנה של שלושה משפטים קצרים סמוכים, כשרק פסיקים מבדילים ביניהם, עשויות להיות רבות מאוד, תיאורטית, ודי בכמה דוגמאות: אפשר לקרוא את המשפטים בסדר עוקב, השני המשך ישיר לראשון והשלישי המשך ישיר לשני; אפשר לקרוא את הראשון כמסיים רעיון ארוך יותר שהוא המשפטים שלפניו השניים האחרים פותחים דבר חדש; אפשר לראות במשפט האמצעי מאמר מוסגר, ואז עובר הרעיון שבמשפט הראשון ישר למשפט השלישי.

אמצעי טכני זה נראה לי ככלי-עזר חשוב בשתי נקודות-הויתור שבשיר. הסתכלות שניה בהן ובמשפטים הסמוכים להן תבהיר את הכוונה.

... שינה לא תהיה לה איתם כל שיחים

ושיגים, ישבו וישתו ויאכלו ויהיו מתפקעים, כלום לא די להם בחיים פרטיים?

סידור שלושת המשפטים הללו בונה שתי אפשרויות התייחסות אל המשפט השלישי, משפט השאלה. אם השאלה נובעת מהמשפט האמצעי כשבשלשה חוזר הרעיון שהוזכר קודם. הדובר מעסיק את חושי הידידים, וכך גוזל מהם את חייהם הפרטיים, את האפשרות להשתמש בחושיהם כרצונם. החתונה והמשתה מבטלים את החיים הפרטיים. באופן הקריאה השני נובעת השאלה מ"שינה לא תהיה לה איתם כל שיחים / ושיגים", המשפט האמצעי מתפקד כמאמר מוסגר, שתוכנו הוא הסבר, מדוע תימנע השינה מן הידידים (כי הרי יהיו עסוקים באכילה בלתי-פוסקת). אופן קריאה זה מצביע על השינה כעל מרכיב או מאפיין של החיים הפרטיים. מתוסף, איפוא, יסוד לתמונה שקיבלנו בקריאה

הראשונה — החתונה והמשתה מבטלים את החיים הפרטיים, וההתרחקות מהשינה, היא התוצאה. גם משפט השאלה הוא דרמטי. אופן אחד: האם לא נמאסו לידידים החיים הפרטיים, האם לא הגיע הזמן לוותר עליהם? דרך קריאה זו היא בסיס לאפשרויות שהזכרתי. אופן אחר: האם אין הם מסתפקים בחיים פרטיים, מה יש להם לחפש עוד? צורת קריאה זו אינה משתלבת בשיר. נימת-ההאשמה שבה סותרת את המשפט שבא מיד אחר כך: "אני רוצה לדיי את כל הידידים". המלה "לידיי" חשובה, היא מסייעת, כפי שגורא בהמשך, לבניית גשר רעיוני עם נקודת הוויתור השנייה, וסכנת-כפלה-המשמעות נבלמת הודות לאותו עקרון שאיפשר ריבוי משמעויות: מיקום נכון של המשפטים זה לצד זה. עוד רעיון חשוב מוגנב לנו בשורות אלה באמצעות שבירת המשפט השלישי בסופו. סיום השורה ב"כלום לא די להם בחיים" רומז לכך שוויתור על חיים פרטיים כמעט שקול כנגד וויתור על חיים בכלל.

כמעט אין שוני עקרוני בין מהלך החגיגה והאכילה עד נקודת-הוויתור הראשונה, ובין מהלכם עד נקודת הוויתור השנייה, בכל זאת מתחולל מיפנה כלשהו בין שתי הנקודות הללו. יד האמן והתבונה מרובת-החבורים, שבנתה את הכלים למלאכת היצירה, לעשיית שירים עצובים, שהיא חלק מתוכן החיים הפרטיים של הדובר, עוסקת עתה באותה אינטנסיביות בקריעת אברים ופרקים, במילוי הפיות בציפ" צוף וביצירת שמחה ועליונות שברור שהן מאולצות ועקרות, ואינן אלא כינוי אחר לגודש המופעל על החושים.

"נמלא פיותינו ציפצוף ונהיה שמחים הרבה ועלויים, די עשיתי עד כאן שירים עצובים, מכלם תפרח אז אשתי, הטובה ונאה בנושם",

גם בנקודת הוויתור השנייה נבנות שתי משמעויות סביב משפט אחד: "מכולם תפרח אז אשתי, הטובה ונאה/ בנושם", בהתאם לייחוס השיר של אחד משני המשפטים הקודמים אלה. המשמעות הראשונה הנובעת מקישור המלה "כולם" לידידים כבר הוזכרה (האשה כיריד מועדף). אופן הקריאה השני מדגיש את הקשר שבין הפסקת עשיית שירים עצובים ובין פריחת האשה. הסתכלות בשלושת המשפטים שצוטטו כאן מגלה שהם קשורים זה לזה כמונחים "ציפוריים". האוכלים ממלאים פיותיהם ציפצוף, הדובר מפסיק לעשות שירים עצובים, כציפור שמפסיקה לשיר (שוב רומז השימוש בפסיחה שהפסקת עשיית שירים עצובים כמוה כהפסקת עשיית שירים בכלל), והאשה פורחת (פועל שאחד מפרושו הוא המראה).

בדרך קריאה זו היחס לאשה שונה עקרונית. היא מובדלת מהידידים כאיכות שונה. היא משתייכת לשירים העצובים שהמשורר נטשם, ושנטשו אותו. את עזיבת האשה, הטובה, הנאה בנושם, אפשר לפרש כעזיבת האהבה, הכוללת ביותר בין השירים העצובים. התמונה שבאה מיד לאחר שורה זו מדגישה את הפריחה הציפורית בסטאטיות שלה — "נשב

לשולחן כשאתחתן".

הסעודה משמשת אצל פנקס להצגת קטעים שונים של זרימת החיים, וקישורם לפנים השונות של המוות. בשיר "ארוחת ערב בפרארה" הסעודה היא במה למזימת רצח, ובפואמה "אל קו המשווה" היא התמוגות עם הדומם:

/ וכאשר ישבו, /כמנהגם, / אל ארוחת הבוקר היקרה, / והכלים הממושעיים הבריקו / בשמש המאופקת, / חייהם הוקטנו כמו תמונה, / העצמים קבלו אותם בשקט. //

ב"שיר החתונה" גראית התבונה מקוטב אחד של המוות הנובע מבדידות האדם עם עצמו, ששיאה הוא השינה, אל ההיטמעות המוחלטת בהמון, נסיון התגוננות בתוך גוף גדול חסר זהות שהוא מוות אחר.

שיר הוא דבר המבטא את עצמו כמעט הדרוש לשלימות הביטוי. לשלימות-פירושו דרושות, לעומת זאת, מילים רבות יותר, ולפעמים היא אידיאה בלבד. לכן נראה לי שהדרך הטובה ביותר להשלים את חיתונם של יסודות השיר — הסעודה, השינה, האהבה, מות החיים הפרטיים, עשיית שירים עצובים — זה בזה היא לסיים בהצגת מובאות אחדות משירים אחרים של פנקס (כולם מספר שיריו "ארוחת-ערב בפרארה").

// שנתי נודדת / בלילות והיא עולה / ועולה, אינה יודעת / מנוחה. / ... / אולי משום כך אני מזהה אותה לפעמים עם האהבה. //

// ובגני הפסלים היפים שרות הציפורים / לנשמה לפני עליה, / ולכל נשמה ציפור / משלה, // ("לא רק האדם מחכה" ב' // ... רק משום שהייתי / ישן שנים רבות כל כך עם עצמי // "שני" שירים על זיכרון של אבי" ב)

// אני חושש מן השינה. הלא / יכול לבוא בכל / רגע, ואיך זה / אקדם ככה את פניו? / ... / לכן, בלילות האחרונים, אפשר למצוא אותי במדורים / הפנימיים שלי / ... חוזר ומוחק / שורה / ... יידיי ישנים עתה שנת / ישרים. תבא עליהם ברכה. לישרים תהילה. אבל צריכים היו לשבת / אתי בשורה / ארוכה, הכל מתוקן לסעודה, // ("שיר לילה") ●

אני בשלי

